

УДК 378

DOI 10.31654/2663-4902-2021-PP-2-69-75

Мішедченко В. В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка
v.mishedchenko@gmail.com
orcid.org/ 0000-0003-1678-0729

РОЗВИТОК ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ІГОР ТА ВПРАВ

У системі музичного виховання підростаючого покоління особливе місце займає хорівий спів як живий і творчий процес відтворення музично-художніх образів. Тому мистецтво хорівого співу потребує опанування технічними і художньо-виразними засобами виконання, які необхідні для передачі почуттів, думок, ідейного змісту творів. До таких засобів відноситься вокально-хорова техніка, яка включає систему співочих навичок, до яких входять співоча установка, дихання, дикція, звукоутворення, ансамбль. Значна робота приділяється формуванню вокально-хорових навичок під час розспівування молодших школярів на уроках музичного мистецтва. Використання вчителем різноманітних вокально-хорових вправ та ігор допомагають зміцненню співочих навичок та готують дитячі голоси до вокальної роботи. Комплексність розспівування сприяє відпрацюванню не лише певної навички, але й усього комплексу вокально-хорових навичок. Чим досконаліша вокально-хорова техніка, тим повніше буде втілено задум твору.

Навчання дітей співу – одне з найважливіших, але в той же час і найскладніших завдань музичного розвитку. Незважаючи на те, що в початковій школі накопичено певний позитивний досвід з даної проблеми, вокально-хорова діяльність з учнями на уроках музичного мистецтва здебільшого зводиться до розучування пісень і роботі над чистотою інтонування мелодії. Це пояснюється відсутністю системи спеціальних ігор та вправ для розвитку вокально-хорових навичок молодших школярів.

Для реалізації завдань нами були використані різні форми педагогічної роботи: уроки музичного мистецтва, свята, індивідуальні заняття, конкурси, концерти. Спираючись на сучасні методики й рекомендації відомих педагогів, нами був підібраний адаптований і систематизований практичний матеріал для формування вокально-хорових навичок учнів початкової школи. До вокально-хорових навичок відносяться: співацька постава, дихання, звукоутворення, дикція, чистота інтонування, стрій, ансамбль. Всі згадані навички прищеплюються не послідовно, а паралельно.

Ключові слова: початкова освіта, спів, музична діяльність, вокально-хорові навички, співоче дихання, дикція, звукоутворення, інтонування, ансамбль.

Постановка проблеми. Одне із важливих завдань, які вирішує урок музичного мистецтва в загальноосвітній школі – навчити дітей співати. Ця проблема протягом багатьох років залишається актуальною, оскільки колективна форма співацького виконавства має величезні можливості: розвиває музичні здібності, формує позитивні моральні якості, благотворно позначається на фізичному стані співаків. Спів не тільки дає насолоду, а виправляє й розвиває музичний слух, органи дихання (є своєрідною дихальною гімнастикою), зміцнює серцево-судинну систему, тобто зміцнює здоров'я.

Функції хорівого співу корисні практично для кожної дитини. Хорівий спів, будучи найдоступнішою й найдемократичнішою формою виконавства, активно прилучає співаків до музичного мистецтва. Тому він розглядається в школі як надзвичайно

дійовий засіб, що виховує смаки учнів, їхню загальну музичну культуру. У наш час удосконалення вокально-хорової роботи з учнями початкової школи на уроках музичного мистецтва набуває актуальності.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема вокально-хорової роботи привертала й продовжує привертати увагу багатьох педагогів, які зосереджують увагу на різних аспектах вокально-хорового навчання школярів (Е. Абдуллін, І. Гадалова, А. Козир, П. Ніколаєнко, Е. Печерська, О. Ростовський, М. Румер, Г. Стулова, Л. Хлебникова та ін.). Учені підкреслюють, що вокально-хорові навички формуються й розвиваються у спеціально організованій навчально-педагогічній діяльності.

С. Гладка, А. Менабені, Т. Овчинникова, Н. Орлова, Г. Стулова, Ю. Юцевич та інші у своїх працях розглядали проблеми вокального виховання дітей. Проблеми дитячого сольного виконання досліджували Л. Гавриленко, Л. Дяченко, О. Маруфенко, О. Роденкова, О. Юрко та ін., а питання хорового виконання висвітлені у працях О. Апраксіної, О. Коломосць, Н. Стефіна, Г. Стулова та ін.

Мета статті – розкрити значущість використання ігор та вправ у розвитку вокально-хорових навичок у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Спів супроводжує людину з раннього дитинства і протягом усього життя. Він впливає на людські емоції й почуття, сприяє поглибленню уявлень про навколишню дійсність у яскравій, образній формі. Спів – наймасовіший і доступний вид народного виконавства. На всій землі люди співають пісні про працю, природу, про наше життя, про почуття. Спів служить засобом пізнання, пробуджує в душі людини все добре, зближує людей, незалежно від волі людини змушує його любити чи ненавидіти.

Хоровий спів сприяє формуванню вокально-хорових навичок, розвиває такі музичні особливості як музичний слух, ритм, пам'ять, увагу, уяву, емоційний відгук на музику, залучає виконавців до творчого процесу, сприяє підвищенню їхньої музичної культури та формуванню творчої особистості.

Спів для дітей є одним з найбільш доступних і найулюбленіших виконавських видів музичної діяльності. Гарна пісня розважає, заспокоює дитину, розвиває, виховує її. Спів емоційно впливає на дітей, у ньому поєднуються слово і музика, бо саме слово допомагає зрозуміти зміст музики, а це є важливою особливістю в музичному вихованні дітей, для яких характерне конкретне мислення та образність уявлень. Спів займає провідне місце в системі музично-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку та є основним видом їхньої музичної діяльності.

«Спів відноситься до тих видів музичної діяльності, в процесі якої успішно розвивається естетичне ставлення до життя, до музики, збагачуються переживання дитини, активно формуються музично-сенсорні і, особливо, звуковисотні музично-слухові уявлення» [1].

У розвитку молодших школярів спів має велике значення:

- у співі формуються музичні здібності (музично-слухові уявлення, емоційна чутливість до музики, чуття метро-ритму, відчуття ладу);
- спів активізує розумові здібності, сприяє морально-естетичному вихованню дітей;
- правильно поставлений спів розвиває голосовий апарат, сприяє зміцненню голосових зв'язок, розвиває приємний тембр голосу; правильна постава впливає на рівномірне й глибоке дихання;
- спів розвиває координацію співацького голосу й музичного слуху, дитячу мову;
- спів благотворно впливає на фізичний розвиток дітей (удосконалюється дихальна та серцево-судинна система).

У методичній літературі широко висвітлюється досвід педагогів і психологів щодо формування у молодших школярів вокально-хорових навичок. Про необхідність навчання дітей співу говорили Є. Алмазов, М. Букач, О. Варламов, Я. Кушка, І. Левідов, О. Лобова, М. Метлов, Т. Овчинникова, Д. Огороднов, І. Хомич, О. Юрко та інші. Вони пропонують використовувати різні прийоми, що сприяють формуванню співоного звукоутворення, дихання, чистоти інтонування, дикції тощо. У своїх працях вони

теоретично обґрунтували систему засвоєння вокально-хорових навичок, пропонують методику вокальної роботи з учнями, показали вплив виконавської співочої діяльності на формування всебічного й гармонійного розвитку особистості молодшого школяра.

Навчання дітей співу – одне з найважливіших і найскладніших завдань музичного розвитку. Незважаючи на те, що в початковій школі накопичено певний позитивний досвід з даної проблеми, вокально-хорова діяльність з учнями на уроках музичного мистецтва здебільшого зводиться до розучування пісень і роботи над чистотою інтонування мелодії. Це пояснюється відсутністю системи спеціальних ігор та вправ для розвитку вокально-хорових навичок молодших школярів.

На основі аналізу результатів дослідницької аналітичної роботи нами були визначені завдання: сприяти створенню умов для формування вокально-хорових навичок у школярів, формувати в них основи музичної та співацької культури, розвивати основні вокально-хорові навички, виховувати у дітей інтерес і любов до вокального мистецтва.

Для реалізації завдань нами були використані різні форми педагогічної роботи: уроки музичного мистецтва, свята, індивідуальні заняття, конкурси, концерти.

Спираючись на сучасні методики й рекомендації відомих педагогів, нами був підібраний, адаптований і систематизований практичний матеріал для формування вокально-хорових навичок учнів початкової школи. Ми використовували програми і методики Н. Ветлугіної «Музичне виховання в дитячому садку» [1], О. Кацера «Ігрова методика навчання дітей співу» [2], Д. Огороднова «Методика комплексного музично-співочого виховання» [6].

Важливим розділом музичного навчання й виховання дітей молодшого шкільного віку є формування співочих навичок. Навчаючи дітей вокалу, треба пам'ятати, що голосовий апарат дитини тендітний, ніжний, росте й розвивається відповідно до розвитку всього її організму. Тому необхідно не лише добре володіти методикою навчання співу, а й піклуватися про охорону дитячого голосу.

Голосовий апарат людини являє собою складну систему. Її основними частинами є органи дихання (легені, дихальні м'язи), гортань з голосовими зв'язками, де зароджується звук, артикуляційний апарат, сукупність резонаторів. Усі частини голосового апарату перебувають у безпосередньому зв'язку й взаємозалежності. Правильне положення рота, язика, горла, голосових зв'язок, злагоджена робота діафрагми, черевного преса є основою правильного звукоутворення та художнього співу. Під час співу всі частини голосового апарату працюють як єдине ціле. Діяльність голосового апарату пов'язана з головним мозком і центральною нервовою системою.

У роботі з молодшими школярами необхідно звертати увагу на індивідуальний розвиток співацького голосу дитини, бо навіть найзвичайніший голос можна й необхідно розвивати. Для цього учителеві, керівнику хору треба знати вікові особливості голосу молодшого школяра. Дитячий голосовий апарат (6–10 р.) відрізняється від дорослого передусім величиною і формою. Він постійно росте й розвивається.

Однак голосовий апарат у шестирічок ще дуже тендітний і слабкий: гортань з голосовими зв'язками недостатньо розвинуті, зв'язки короткі, звук досить слабкий і посилюється резонаторами. Тому слід уникати форсованого звуку, під час якого у дітей розвивається низьке, неприродне для них звучання.

Діти шестирічного віку вже можуть співати у межах діапазону Ре першої октави – До другої. Зручними (примарними) звуками для дітей цього віку є Мі (Фа) – Сі першої октави. Ці звуки звучать найбільш легко і невимушено. Потрібно уникати крайніх звуків загального діапазону, бо їх спів викликає зайве напруження зв'язок.

Рівень загального музичного розвитку, в тому числі рівень розвитку мелодичного слуху, музичної пам'яті, співочих навичок у дітей молодшого шкільного віку різноманітний. Деякі з них можуть правильно інтонувати мелодію в межах 3–5 звуків, але є й такі, що співають монотонно, фальшиво. Це є свідченням того, що у дитини не сформована координація між слухом і голосом, тобто відсутня взаємодія співочої інтонації і слухового м'язового відчуття.

Через анатомо-фізіологічні та психологічні особливості дітей слід особливо обережно ставитися до звучання дитячого голосу.

У молодших школярів голос має свої особливі якості. У дітей 6–7 років голос ще не сформований і слабкий. Голосові зв'язки дитини короткі порівняно зі зв'язками дорослих – звідси й особливе звучання дитячих голосів. Звук, що утворився в гортані, дуже слабкий, але він посилюється резонаторами: верхній головний (порожнини носа, рота й глотки) і нижній грудний (трахея, бронхи, грудна клітка). Легкість, дзвінкість дитячого голосу залежить від слабого розвитку грудного резонатора, бо у дітей переважають головні резонатори, які відіграють велику роль, надаючи різне забарвлення голосу. Під час неправильного видобування звуку, наприклад, в разі його форсування, голос у дітей набуває низького звучання. Дитячі легені мають малу ємності, звідси й природна обмеженість сили дитячого голосу.

Якщо дитина співає дуже голосно, то це негативно впливає на її голосові зв'язки. Напруга голосу призводить до того, що він втрачає легкість і набуває неприємного горлового характеру та переходить в крик. Охорона дитячого голосу передбачає правильно поставлене навчання співу. Цьому сприяє правильно підібраний репертуар, урахування співочих вікових можливостей школярів.

Знаючи діапазон звучання дитячого голосу, учитель зможе правильно підібрати репертуар. Співочий діапазон – це відстань від найвищого до найнижчого звуку, в межах якого добре звучить голос. Діти мають невеликий голосовий діапазон у силу своїх вікових особливостей.

Спеціально організоване музичне навчання й виховання дітей сприяє формуванню й розвитку вокально-хорових навичок. Щоб навчання дітей співу було захоплюючим і зрозумілим, нами був підібраний і систематизований практичний матеріал для розвитку вокальних навичок.

До вокально-хорових навичок відносяться: співацька постава, дихання, звукоутворення, дикція, чистота інтонування, стрій, ансамбль.

Співоча постава – правильна поза під час співу. Учень під час співу повинен стояти рівно, руки опущені донизу, дивитися прямо перед собою, плечі розправлені, рівно тримати голову. Сидіти треба рівно, ноги стоять на підлозі, не горбитись, корпус тримати рівно. Учитель контролює поставу й виправляє дітей. Правильна співоча постава сприяє активізації дихальної мускулатури, зняттю напруженості, зажатості звука, полегшенню співочого процесу.

Співацьке дихання – є однією з умов хорошого вокального звучання та голосоутворення. Якщо в повсякденному житті дихання здійснюється мимоволі, то співацьке дихання вимагає вольових зусиль. Воно складається з вдиху, затримки дихання й видиху. Затримка дихання мобілізує голосовий апарат на початку співу. Від характеру дихання залежить якість звучання дитячого голосу. Опанувати навички співацького дихання допомагають спеціальні вправи: вправи без звуку («Вдих і видих», «Диригент», «Швидко і повільно», «Мороз», «Дихальна зарядка»); звукові вправи («Повітряна куля», «Дві собаки», «Комарик», «Жаби», «Насос»); вправи під музику (дихання під музику, дихальні вправи з рухами, послівки «Паровоз», «Годинник», «Крапельки», «Вітер», «Ладоньки») [3]. Навичка співацького дихання в ігрових вправах формується поступово з ускладненням.

Звукоутворення – спосіб видобування звуку. Звукоутворення під час правильної постановки голосу повинно бути природним, дзвінким і легким, діти повинні співати без крику й напруження. Для формування невимушеності звукоутворення, легкості голосу допомагають ігри звуконаслідувального характеру. Це наслідування голосам тварин, неживої природи тощо. Щоб навчити учнів правильно формувати голосні, уникати крикливого звучання слід використовувати спеціальні вправи й наочність: вправа «Звукова доріжка», проспівування голосних за картками, вправи за методом Д. Є. Огороднова [6]; розспівування («Дрібушечки», «Гуси», «Курочка», «Мій метелик» та ін.) [3]. Із звукоутворенням тісно пов'язана така якість звуку, як пісенність. Навчати цьому можна за допомогою найпростіших народних послівок і пісеньок а capella.

Дикція – це точна вимова голосних та приголосних звуків, їх комбінацій під час співу. Основою дикції є узгоджені рухи органів мовлення (язик, губи, зуби, піднебіння). Під час співу ці рухи називають артикуляцією. Робота над артикуляцією не повинна бути перебільшеною, щоб не порушувати дихання й не завдавати додаткової м'язової напруги. Якщо дитина володіє співацьким диханням, то її артикуляція буде природною й легкою. Чіткість артикуляції залежить від розуміння дитиною змісту вимовлених слів. Навчаючи вокальної дикції, учителю музичного мистецтва треба звернути увагу на значення слова як провідного засобу спілкування. Необхідно стежити за рухом нижньої щелепи, формою рота й чіткістю роботи органів мовлення учнів під час співу голосних звуків.

Головний недолік дитячої дикції полягає в млявості артикуляційних рухів. Якщо зовнішні органи артикуляції (губи, язик, нижня щелепа) занадто енергійно працюють, то виходить надмірно відкрите, малоприємне звучання голосних. Важливою умовою набуття навички відкривання рота під час співу є зняття зайвих рухів, які гальмують і напружують м'язи. Це досягається спеціальними вправами та іграми, які ми включаємо в роботу поряд з музичними завданнями: вокально-артикуляційні вправи (пісеньки-ігри «Гоп, гоп», «Соловей», «До сонечка», «Квочка» Я. Степового; пісеньки-розспівування на 2–3 звуках, мовні вправи, скоромовки (промовляння й спів), ритмо-декламація, мовні ігри «Летить жук», «Дощик», «Політ літака», промовляння тексту одними губами, гра «Дізнайся слово»).

Чистота інтонування – одна з найскладніших співочих навичок. Вона пов'язана з розвитком слуху (ладового почуття й музично-слухових уявлень), відчуттям тяжиння мелодії до стійких звуків, відтворенням мелодійного звуковисотного малюнка. На цьому етапі велику роль відіграють вправи-поспівки, які дозволяють розспівати учнів та розігріти їхні голосові зв'язки перед співом пісень. Такі вправи допомагають розучити важкі мелодійні ходи, що зустрічаються в пісні. Виконання співацьких вправ школярами сприяє розвитку їхнього співацького голосу, розвиває музичний слух, чистоту інтонації. Слід зазначити, що точно інтонувати всі учні не можуть.

Дуже мало зустрічається дітей з хорошою інтонацією. Найчастіше переважає середня за якістю інтонація та є гудошники, які неправильно відтворюють мелодію й співають у діапазоні двох-трьох звуків. Нечиста інтонація у співі має низку причин: різні захворювання голосового апарату, сором'язливість дитини, порушення артикуляції апарату, невміння тягнути звук, невеликий діапазон голосу дитини.

Чистоті інтонування допомагають такі прийоми: спів *a capella*; проспівування складних елементів мелодії на склад «у»; спів із солістами, групами; спів вголос і про себе; спів ланцюжком; проспівування першого складу.

Ансамбль – узгодженість і злагодженість хорового звучання за силою (динамічний ансамбль), за ритмом (ритмічний), за темпом (темповий), за тембром (тембровий). Почуття ансамблю важливе у хоровому співі. Учитель показує школярам момент вступу, спонукає їх до слухової уваги. Працюючи над ансамблевим співом, необхідно застосовувати різні диригентські жести: сильний помах – голосне звучання, слабкий – тихе; показувати рукою початок і кінець фрази, початок і кінець співу; жестом позначати затримку звуку, паузи, зміну темпів, висоти мелодії, ритмічний малюнок пісні. Розучуючи пісню, можна диригувати однією рукою, іншою грати. Коли виконується пісня з музичним супроводом, можна попросити диригувати класом одному з учнів. За допомогою таких прийомів досягається злагоджений спів, дотримується загальний темп, динамічні відтінки.

Висновки. Аналіз проведеного дослідження показав, що в процесі систематичної роботи на уроках музичного мистецтва у дітей формувалися вокально-хорові навички; молодші школярі виявляли інтерес і любов до співу, могли самостійно, емоційно співати в колективі; підвищився їхній рівень музичного та загального розвитку.

Таким чином, цілеспрямований процес навчання, що включає в себе систему ігор та вправ, спрямованих на розвиток вокально-хорових навичок, виявився ефективним, а отримані результати націлюють нас на подальшу перспективу: продовжувати роботу в цьому напрямку.

Література

1. Ветлугина Н. А. Музыкальное воспитание в детском саду. Москва: Просвещение, 1981. 240 с.
2. Кацер О. В. Игровая методика обучения пению. Санкт-Петербург: Музыкальная палитра, 2005. 47 с.
3. Картушина М. Ю. Вокально-хоровая работа в детском саду. Москва: Скрипторий, 2003. 176 с.
4. Тарасова К. К постановке детского голоса. *Музыкальный руководитель*. 2005. № 1. С. 2.
5. Овчинникова Т. С. Логопедические распевки. Санкт-Петербург: Каро, 2009. 64 с.
6. Огороднов Д. Е. Методика комплексного музыкально-певческого воспитания и программа как методика воспитания вокально-речевой и эмоционально-двигательной культуры. URL: <https://edu.tatar.ru/upload/images/files/ogorodnov.pdf>.
7. Плетенська Д. В., Лобова О. В. Використання музично-дидактичних ігор у розвитку співочого голосу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. URL: <https://conference.pu.if.ua/forum/files/22032017/6/nletencka.pdf>.
8. Хоміч І. М. Розвиток музичного слуху молодших школярів на вокально-хорових заняттях у загальноосвітній школі. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/9061/1/KHOMYCH.pdf>.

References

1. Vetlugina, N. A. (1981). *Muzykalnoe vospitanie v detskom sadu* [Musical education in kindergarten]. Moscow: Prosveshhenie [in Russian].
2. Kacer, O. V. (2005). *Igrovaya metodika obucheniya peniyu* [Playing method of teaching singing]. Sankt-Peterburg: Muzykalnaya palitra [in Russian].
3. Kartushyna M. Yu. (2003). *Vokalno-khorovaya rabota v detskom sadu* [Vocal and choral work in kindergarten]. Moscow: Skriptorij [in Ukrainian].
4. Tarasova, K. (2005). K postanovke detskogo golosa [Staging a child's voice]. *Muzykalnyj rukovoditel – Music director*. 1 [in Russian].
5. Ovchinnikova, T. S. (2006). *Logopedicheskie raspevki* [Speech therapy chants]. Sankt-Peterburg: Karo [in Russian].
6. Ogorodnov, D. E. Metodika kompleksnogo muzykalno-pevcheskogo vospitaniya i programma kak metodika vospitaniya vokalno-rechevoj i emocyonalno-dvigatelnoj kultury [Methodology of complex music and singing education and the program as a methodology for the education of vocal-speech and emotional-motor culture]. URL: <https://edu.tatar.ru/upload/images/files/ogorodnov.pdf> [in Russian].
7. Pletenska, D. V. & Lobova, O. V. Vykorystannya muzychno-dydaktychnykh igor u rozvytku spivochogo golosu ditej doshkilnogo ta molodshogo shkilnogo viku [Using of musical and didactic games in the development of the singing voice of preschool and primary school children]. URL: <https://conference.pu.if.ua/forum/files/22032017/6/nletencka.pdf> [in Ukrainian].
8. Khomich, I. M. Rozvytok muzychnogo slukhu molodshykh shkolyariv na vokalno-khorovykh zanyattiyax u zagalnoosvitnij shkoli [Development of musical hearing of primary school children in vocal and choral classes at comprehensive school]. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/9061/1/KHOMYCh.pdf> [in Ukrainian].

Mishedchenko V.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Assistant Professor of the Department of Psychology and Pedagogics
of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University
v.mishedchenko@gmail.com
orcid.org/ 0000-0003-1678-0729

DEVELOPMENT OF PRIMARY PUPILS' VOCAL AND CHORAL SKILLS WITH THE HELP OF SPECIAL GAMES AND EXERCISES

In the system of musical education of the younger generation a special place is occupied by choral singing as an alive and creative reproduction of musical and artistic images. Therefore, the art of choral singing requires mastering the technical and artistically

expressive means of performance, which are necessary for the transmission of feelings, thoughts, ideological content of works. Such means include vocal and choral technique, which contains a system of singing skills, which include singing, breathing, diction, sound, ensemble. Considerable work is devoted to the formation of vocal and choral skills during primary pupils' singing at music lessons. The teacher's use of various vocal and choral exercises and games helps to strengthen singing skills and prepare children's voices for vocal work. The complexity of singing contributes to the development of the whole set of vocal and choral skills. The more perfect the vocal and choral technique is, the more completely the idea of the work will be realized.

Teaching children to sing is one of the most important, but at the same time the most difficult task of musical education. Despite there is some positive experience on this issue at primary school, vocal and choral activities with pupils at music lessons, in most cases, means just learning songs and working on the purity of melody intonation. It can be explained by lack of system of special games and exercises for the development of vocal and choral skills of primary pupils.

To implement the tasks we used various forms of pedagogical work: music lessons, holidays, individual lessons, competitions, concerts. Based on modern methods and recommendations of famous teachers, we have selected adapted and systematized practical material for the formation of vocal and choral skills of primary pupils. Vocal and choral skills include: singing posture, breathing, sound formation, diction, purity of intonation, consistency, ensemble. All these skills are inoculated not sequentially, but in parallel.

Key words: primary education, singing, musical activity, vocal and choral skills, singing breathing, diction, sound formation, intonation, ensemble.